

Uluslararası İlişkiler Disiplininde İlişkisel Ontoloji ve İlişkisellik

Relationality and Relational Ontology in the Discipline of IR

Çağla LÜLEÇİ-SULA*

Öz

Dünya siyasetini anlamak ve açıklamak amacıyla hangi aktörlerin arasındaki ne tür ilişkilerin öncelikli olarak incelenmesi gerektiği konusu disiplinin kuruluşundan bu yana Uluslararası İlişkiler Kuramları literatüründe merkezi bir tartışma olagelmıştır. İlişkisellik kavramı ise sosyoloji ve felsefe gibi sosyal bilimlerin diğer alanlarında daha uzun süredir var olmasına rağmen, Uluslararası İlişkiler’de ancak 1990’ların sonlarından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. İlişkisellik, yalnızca aktörler arası ilişkilerin önemine vurgu yapmaktan öte, bir ontolojik duruş olarak ilişkilerin aktörlerden veya birimlerden önce geldiği ve dünya siyasetinin malzemesi olarak incelediğimiz her şeyin aslında birer ilişkiler bütünü olduğu iddiasını ileri sürmektedir. Bu çalışmada ilişkisellik kavramının Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ne ifade ettiği ve disipline – eğer getirdiyse – nasıl bir yenilik getirdiğinin sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, ilk bölümde sosyal bilimlerin diğer alanlarında ortaya çıkmış olan tözcü (*substantive*) ve ilişkisel (*relational*) yaklaşımlar arasındaki farklara dikkat çekilmektedir. İkinci bölüm, ilişkiselliğin Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki yolculuğuna odaklanarak, disipline tanıştırılmasından günümüze bu kavramın dünya siyaseti tartışmaları içinde hangi araştırmacılar tarafından ve nasıl çalışılacağına inceleme yapmaktadır. Üçüncü bölüm, ilişkiselliğin farklı Uluslararası İlişkiler kuramları içinde bir yeri olup olmadığını sorgulamakta ve aynı zamanda bir kavram olarak ilişkisellikten bahsetmeyen kuramların içinde ilişkilere dair zaten var olan varsayımları ele almaktadır. Dördüncü bölüm, literatürde ilişkiselliğe dair var olan az sayıda eleştiriye de değinerek, bu kavrama birkaç yeni eleştiri getirmekte ve ilerlemek için muhtemel tartışma alanları veya çözüm önerileri sunmaktadır. Çalışma, makale boyunca yapılan tartışmaları ve çıkarımları ortaya koyan sonuç bölümü ile sonlandırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlişkisellik, İlişkisel Ontoloji, Uluslararası İlişkiler, Tözcülük

Abstract

Since the emergence of International Relations (IR) as a distinct discipline, many theories of IR have made claims, assumptions, and debates about which actors and what types of relationships should be the focus in understanding world politics. The idea of relationality, which is an ontological claim that relations come before actors or units and that everything we analyze as the substance of global politics is actually constituted by a set of relations, has only been around in IR unlike other fields of the social sciences like sociology and philosophy. Only since the late 1990s the concept has begun to gain attention. The purpose of this study is to explore the meaning of the notion of relationality for the

* Dr. Öğr. Üyesi, TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: cagla.luleci@tedu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0534-8271

field of IR and to determine whether or not it advances the field in any way. The article first analyzes the differences between substantive and relational approaches that have arisen in other domains of social sciences. The second part focuses on how respective researchers have examined relationality in discussions of global politics since it was first introduced to the field of IR. The third section questions whether relationality has a place within different IR theories and also addresses the pre-existing assumptions about relations within theories that do not mention relationality as a concept. The fourth chapter addresses the few existing criticisms of relationality, makes a critique of this concept, and offers possible areas of discussion or solutions for progress. The study concludes with a presentation of the discussions and findings made throughout the article.

Keywords: Relationality, Relational Ontology, International Relations, Substantialism

1. Giriş

Uluslararası İlişkiler'in ayrı bir disiplin olarak var olmaya başlamasından bu yana Uluslararası İlişkiler kuramlarının birçoğu, dünya siyasetini anlamak için hangi aktörler arasındaki ne tür ilişkilere odaklanması gerektiği konusunda iddialarda, varsayımlarda ve tartışmalarda bulunmuşlardır. Bazı kuramlar devletlerin veya ulusların arasındaki çatışmacı güç ilişkilerini çalışmanın açıklayıcı bir kapasitesi olduğunu savunurken, diğerleri aynı zamanda devlet-dışı aktörlerin işbirlikçi ilişkilerini araştırmayı önermiştir. Bunun yanında, üretim ilişkileri, toplumsal cinsiyet ilişkileri, Doğu-Batı veya küresel Güney-Kuzey arasındaki ilişkilere de merkezi önem atfeden kuramlar vardır. Bazı eleştirel kuramlar ise dünya siyasetini daha iyi anlamak ve yorumlamak için önce bilgi ve güç arasındaki ilişkilerin deşifre edilmesi ve sorgulanması gerektiğini savunmuştur. Bu kuramların bir kavram olarak ilişkilere atfettiği önem değişiklik gösterse de, birçoğu ilişkileri sabit veya değişken birimler arasındaki etkileşimler olarak kavramsallaştırmaktadır.

Bir ontolojik iddia olarak ilişkilerin birimlerden önce geldiği ve dünya siyasetinin malzemesi olarak incelediğimiz her şeyin aslında birer ilişkiler bütünü olduğu anlayışı ise Uluslararası İlişkilerde görece yeni bir yaklaşımdır. İlişkisel ontoloji veya ilişkisellik olarak sosyoloji ve felsefe başta olmak üzere sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinde daha uzun süredir var olan yaklaşım, 1990'ların sonunda Uluslararası İlişkiler'de de anılmaya başlamıştır. İlişkiselilik diğer disiplinlere göre kısa olsa da hatırı sayılır bir süre önce Uluslararası İlişkiler'le tanıştırdıysa da, son yıllarda bu kavram üzerine olan literatürün daha hızlı bir şekilde geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Eleştirel yaklaşımlar, özellikle de post-kolonyal kuram, 'küresel Uluslararası İlişkiler' yaklaşımları, küresel Güney-Kuzey çalışmaları arasında yayınlanan ilişkisellik, disiplinde uzun yıllardır var olan devlet-birey, yapı-fail, Doğu-Batı, özne-nesne gibi ikiliklerin aşılmasına da bir reçete olarak sunulmuştur.

Bu çalışmada ilişkisellik kavramının Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ne ifade ettiği ve disipline girişinden bugüne ne bağlamda ve hangi alanlarda kullanıldığı ve disipline –eğer getirdiyse – nasıl bir yenilik getirdiğinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, ilk bölümde sosyal bilimlerin diğer alanlarında ortaya çıkmış olan tözcü (*substantive*) ve ilişkisel (*relational*) yaklaşımlar arasındaki farklara değinilmiştir. Bu bölümde bir ontolojik yaklaşım

olarak ilişkiselliğin tanımı ve sabit birimlere odaklanan tözcü yaklaşımlara getirdiği eleştiriler ele alınmaktadır. İkinci bölüm, bir bakıma ilişkiselliğin Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki yolculuğuna odaklanarak, disipline tanıştırılmasından günümüze bu kavramın dünya siyaseti tartışmaları içinde hangi yazarlar tarafından ve nasıl çalışılacağına incelemedir. Üçüncü bölüm, bu özel sayının ortaya çıkış amacına da uygun olarak, ilişkiselliğin Uluslararası İlişkiler kuramları içinde bir yeri olup olmadığını sorgulamakta ve aynı zamanda bir kavram olarak ilişkisellikten bahsetmeyen kuramların içinde ilişkilere dair zaten var olan varsayımları ele almaktadır. Uluslararası İlişkiler içindeki sosyal bilimlerde meta-kuram tartışmaları ve ilişkiselliğin bu tartışmalara nasıl bir yenilik kattığı da bu bölümün temel konularından birini oluşturmaktadır. Dördüncü bölüm, ilişkiselliğe dair var olan az sayıda eleştiriye de değinerek, bu kavrama birkaç yeni eleştiri getirmekte ve ilerlemek için muhtemel tartışma alanları veya çözüm önerileri sunmaktadır. Çalışma, makale boyunca yapılan tartışmaları ve çıkarımları ortaya koyan sonuç bölümü ile sonlandırılmaktadır.

2. Tözcülük ve İlişkisellik

İlişkisellik kavramı üzerine tartışmalar başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin çoğu alanında Uluslararası İlişkiler disiplininden daha erken başlamıştır. Bu kavram, ilk tartışıldığı dönemlerden bu yana sosyal bilimlerin en temel ontolojik tartışması olan “sosyal dünyanın neyden oluştuğu” sorusuna verilen güçlü yanıtlardan biri olarak literatürde kendine yer bulmuştur. Uluslararası İlişkiler’deki ilişkiselliği daha iyi anlamak için sosyal kuramda uzun yıllardır yerleşmiş olan gerçekliğe iki temel yaklaşımı da anlamak gerekir. Bunlar ‘ilişkisel yaklaşım’ ve ‘tözcü yaklaşım’dır. Bunlardan ilki ilişkisel süreçlerin gelişimine odaklanırken, ikincisi sosyal dünyayı ontolojik olarak birbirinden ayrı ‘şeylerin,’ aktörlerin, davranışların üzerinden inceler. İlişkisel yaklaşımda analizin temelini sabit öğeler değil, onlar arasındaki ilişki ağları ve bu öğelerin sözkonusu ağlar içinde nerede konumlandıkları oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, aktörler onları meydana getiren ilişki ağlarından bağımsız şekilde var olmaz ve dolayısıyla incelenmezler (Rajaram, 2017, s. 92).

Tözcü yaklaşımlara göre aslanan tözler (özler, şeyler, varlıklar) yani bir diğer deyişle incelenen aktörlerdir. Bu yaklaşımlar analizlerini önceden biçimlenmiş olan ve dış dünya ile çeşitli ilişkilere giren tözler ile başlatmaktadırlar. Buradaki varsayım, varlıklara kendiliğinden içkin olan tözlerin, çeşitli özellikler ve niteliklerin, bu varlıkların ilişkisel niteliğinin önüne geçtiğidir. Varlıkların, diğer şeylerle girdikleri ilişkilere önce var olduğu fikrini açık ya da üstü kapalı biçimde kabul etmiş olan analizlerin bütünü tözcü analizler olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır (Emirbayer, 2012).

Bu ontoloji tartışmasına dahil olan ilişkisellik ve ilişkisel sosyoloji yaklaşımı ise, sosyal olanın öncelikli olarak neyden oluştuğu sorusuna yanıt ararken, var olan her şeyin tözlerden değil süreçlerden oluştuğu, dolayısıyla “her şeyin ilişkisel olduğu” iddiasını savunmaktadır (Uluocak, 2016, s. 101). İlişkisel yaklaşımlar, tözlerin önce geldiği ve sonra çeşitli ilişkilere girdiği fikrini reddetmekte ve ‘işkilere önce hiçbir şey olmadığı’ iddiasını savunmaktadır (Bkz. Bourdieu,

1977; Elias, 1970; Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bu ayırım ontoloji ile ilgili temel bir yaklaşım farklılığına dayanmaktadır. Tözcü yaklaşım birimleri (*entity*) veya şeyleri (*things*) analizin temeli olarak ele alırken, ilişkisellikte tekrar eden sosyokültürel ve siyasi etkileşimler sosyal analizin temelini oluşturur (Jackson ve Nixon, 1999, s. 292). Buna göre sosyal aktörler de dahil olmak üzere birimler sabit değildir, sürekli değişen ve dönüşen sosyal ilişkilerden oluşmaktadırlar (Rajaram, 2017, s. 92).

Biri birimleri diğeri süreçleri varoluşun temeli olarak ele alan tözcü ve ilişkiselle yaklaşımın arasındaki karşılaştırma, aslında sosyal bilimlerde ve Uluslararası İlişkiler disiplininde “açıklama ve anlama”, “pozitivist ve postpozitivist” veya “rasyonalizm ve reflektivizm” paradigmaları arasında olduğu varsayılan epistemolojik tartışmaların içinde de bir yere sahiptir (Bkz. Hollis ve Smith, 1991; Keohane, 1988; Kurki ve Wight, 2013; Sula, 2021; Lüleci ve Sula, 2016). Pozitivist, rasyonalist veya açıklamacı yaklaşımlar diğerleri tarafından “temelci” (*foundationalist*) bir bilim felsefesine sahip olmakla eleştirilmektedirler (Smith, 1996). Comte’cu bir pozitivistlikten etkilenen bu Uluslararası İlişkiler yaklaşımları sosyal bilimler araştırmalarının doğa bilimin yöntemleriyle yapılması gerektiğini savunurken dünya siyaseti araştırmasına konu olan her şeyin düzenli yasalar tarafından yönetildiğini savunmaktadır (Neufeld, 1995). Bu düzenlilikler Hume’cu bir nedensellik anlayışı ile temellendirilmektedir. Buna göre birimler ve olaylar zamandan, mekandan ve kendisini analiz eden araştırmacıdan bağımsız olarak kendiliklerinden var olmaktadır ve belli davranışlar veya özellikler tüm dış etkenlerden bağımsız olarak belli sonuçları doğurmaktadırlar.

Tözcü yaklaşımların aktörleri kendiliğinden olan ve verili birimler olarak ele alması ve analiz edilen ile analiz eden arasında net bir sınır koyması, bu tip bir pozitivist bilim felsefesi anlayışının sonucudur. İlişkiselikte, aşağıda da bahsedileceği gibi, birimlerin kendiliğinden ve verili birtakım özellikleri olduğu, belli davranışların sonucunun her zaman sabit olacağı, analiz edilenin zaman ve mekandan bağımsız olarak aynı olduğu fikri reddedilmektedir. Aynı zamanda analiz edilen ve eden arasında net bir ayırımın varlığı reddedilmektedir. Birimler ve şeyler sabit olmadığı gibi, onların bilgisine erişme süreci de sosyal, ilişkiselle ve bağlamsaldır. Yani buna göre dünya araştırmacının inceleyeceği bir laboratuvar gibi olmanın ötesinde, kendisinin de bizzat inşa ettiği bir oluştur. Dünya siyasetinin konusu da dolayısıyla birbirinden bağımsız birimlerin belli başlı davranışlarını açıklamak değil, ilişkisellikten oluşan süreçlerin kendisini anlamaktır. Bir sonraki bölüm, Uluslararası İlişkiler literatüründe ilişkiselliğin nasıl ele alındığını daha detaylı şekilde ele almaktadır.

3. Uluslararası İlişkiler’de İlişkisellik

İlişkisellik etrafında dönen tartışmalar felsefe ve sosyolojide daha erken başladıysa da Uluslararası İlişkiler disiplininde ilişkiselliğe dair en erken çağrılardan biri ancak 1990’ların sonlarında ve disiplinin ‘geleneksel ve Amerikan’ köklerine çok da uzak olmayan bir yerden, Jackson ve Nexon’dan gelmiştir (Kurki, 2021, s. 4). Yazarlar, Emirbayer’in (1997) ‘disiplindeki en önemli ayırımın tözcülük ve ilişkisellik arasında olduğu’ iddiasından yola çıkarak, ancak küresel siyasetin

süreçsel (processual) ve ilişkiyel doğası iyi anlaşılırsa uluslararası ilişkilerin gerçek bir analizi yapabilir iddiasında bulunmaktadırlar. Bu ayrıma göre Uluslararası İlişkiler kuramlarının birçoğu tözcüdür, yani birimlerin sosyal ilişkilerinden önce de bir aktör olarak var oldukları varsayımını kabul etmektedirler. Jackson ve Nexon'ın (1999) da ortaya koyduğu gibi verili olarak ele alınan bu aktörlerden başlıcası bazı geleneksel kuramlar için devlet olsa da bireyler, toplumlar, etnik gruplar da başka yaklaşımlar tarafından benzer biçimde ele alınır.

Tözcü yaklaşımların inceleme alanine giren aktörler değişse de ontolojik kabulleri çok benzerdir. Fakat Emirbayer (1997) tözcü yaklaşımları da kendi içinde ikiye ayırmıştır: 'kendiliğinden hareket' (self-action) ve 'karşılıklı etkileşim' (interaction). Kendiliğinden hareket yaklaşımını benimseyenlere göre, birimler kendi içlerinde sahip oldukları bir kuvvete bağlı olarak harekete geçerler. Uluslararası İlişkiler'deki birimlerin rasyonel aktörler olduğunu iddia eden yaklaşımlar da, birimlerin içsel normlarına bağlı olarak harekete geçtiğini savunan yaklaşımlar da kendiliğinden hareket argümanını savunmaktadırlar çünkü iki durumda da itici kuvvet içeriden gelmektedir (Jackson ve Nixon, 1999, s. 293). İki yaklaşım da bireycidir ve atomisttir. Öte yandan, Uluslararası İlişkiler'deki birçok kuramsal yaklaşım, karşılıklı etkileşim varsayımı üzerinden analiz yapmaktadır. Buna göre, sosyal davranış 'nedensel karşılıklı bağlantı' (causal interconnection) ilkesine referansla incelenmelidir (Dewey ve Bentley, 1949, s. 108). Başka bir ifadeyle, birimler etkileşimden önce verili ve sabit şekilde vardır ve etkileşim kendi kendine var olan bu birimler arasında gerçekleşmektedir. Uluslararası İlişkiler'de sıklıkla referans verilen 'bیلardo topu modeli' karşılıklı etkileşim yaklaşımını iyi bir şekilde özetlemektedir (Bkz. Wolfers, 1962).

Bu yaklaşımların ikisine göre de birimlerin temel özellikleri değişmez. Karşılıklı etkileşim yaklaşımı, örneğin neorealizm, birimlerin en azından kapasitelerinin ve konumlanmalarının değişebileceğini göz önünde bulundurur. Fakat kendiliğinden hareket yaklaşımı birimlerin neredeyse her türlü değişimlerini gözardı eder. Bu sebeple, Uluslararası İlişkiler'deki her türden tözcü yaklaşım, özellikle Soğuk Savaş'ın sonlarından başlayarak, inşaacılık kuramları tarafından eleştirilmiştir. Buna göre, kendiliğinden hareket yaklaşımının zaten birimlerin hareket noktalarını içsel kuvvetlerden yani kar-zarar hesaplarından veya normlardan aldığı varsayımı dolayısıyla birimlerdeki olası değişimleri görebilmesi neredeyse imkansızdır. Bir bakıma, özcü olmakla eleştirilmişlerdir. Karşılıklı etkileşim yaklaşımlarında ise değişim anlayışı oldukça kısıtlıdır ve buna göre değişen hiçbir zaman birimler değil, yalnızca onların hareketlerine temel oluşturan veya mümkün kılan değişkenlerdir. Ayrıca ilişkisellikte birimler arasındaki ilişki biçimleri işbirlikçi, çatışmacı, rekabetçi vb. şekillerde önceden tanımlanmış değerlerdir. Aksine, ilişkisellik spontandır, değişkendir ve birçok farklı biçimde tezahür edebilir.

Jackson ve Nixon'ın (1999, s. 294) örneğinden yola çıkmak gerekirse, bir ülkenin ekonomik olarak ihracata bağımlı olduğu varsayımı sabit alındığında, bu devletin davranışı yalnızca ihracatın varlığı ve yokluğu durumu bir değişken olarak değiştiğinde farklı olacaktır. Yani devletin failliyi tamamen kendisine dışsal olan koşullara bağımlıdır. İlişkiyel yaklaşımlarda ise hem yapılar hem failer içiçe geçmiş bir ilişkiler ağı olarak tanımlandığından, kendiliğinden ve birbirinden bağımsız olarak var olmazlar. Sosyal aktörler eylemlerini ilişkilere dayandırmaktadır (Qin, 2016,

s. 37). Bu yaklaşım Uluslararası İlişkiler'deki inşacı kuramın bir orta yol olarak ortaya koyduğu 'karşılıklı-kurucu (co-constitutive)' yapı-fail ilişkisi iddiasının da ötesine geçerek, bu ikiliği tamamen ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. İlişkisel bir perspektiften bakıldığında faillik "içinde bulunduğu durumların gelişen dinamiklerinden ayrıştırılmaz." Faillik her zaman birden fazla aktörün varlığını gerektiren ve diyaloglarla inşa edilmiş olan ilişkisel bağlamların içine yerleşik durumdadır (Emirbayer, 1997, s. 293-294). Bir başka deyişle faillik "bireyler, toplumlar ve tahakküm yapılarının arasındaki çok katmanlı ilişkilerin" içine gömülü haldedir (Hobson and Sajed, 2017, s. 549). Bu yaklaşımlara göre devlet, sınırlar, güvenlik gibi kavramlar ancak diğer kavramlar ve olgularla olan ilişkileriyle beraber anlamlı hale gelirler (Bigo, 2013, s. 122). Bu bakımdan, kavramlar ilişkisel bir perspektiften bakılarak diğer kavram, pratik ve tasvirlerle olan bağlantıları göz önünde bulundurularak analiz edilmelidir.

Jackson ve Nixon'ın 1990'ların sonlarında disipline tanıttıkları ilişkisellik kavramı, o yıllarda literatürde gözle görülür bir tartışmanın yolunu açmamış, kendine çok geniş bir yer bulmamıştır demek yanlış olmayacaktır. İlişkiseliliğin 2010'ların ortasına gelindiğinde Uluslararası İlişkiler alanında daha çok duyulur olmaya başlaması bu kavramın 'eleştirel' Uluslararası İlişkiler yaklaşım ve kuramları çerçevesinde Asya kültürü ve geleneğine atıfla çalışılmaya başlanmasıyla olmuştur. Örneğin Ling, 2014 yılında yayınlanan kitabında 'ilişkisel materyalizm' kavramını kendi ve ötekini birbirinden ayırmanın imkansız olduğunu savunan Budist ve Daoist argümanlara atıfla geliştirmiştir. Yazar, özellikle yin/yang felsefesine atıfta bulunarak dünya siyasetine diyalektik bir anlayışla yaklaşmanın olası faydalarına işaret etmektedir. Uluslararası İlişkiler'de uzunca bir süredir tartışılan batı-merkezciliği eleştiren Ling, Vestfalyan sistemin 'yang'ının çoklu dünyaların 'yin'ini nasıl domine ettiğini ortaya koymaktadır. Yalnızca küresel kuzey-güney arasındaki eşitsizlikten değil, toplumsal cinsiyet temelli dengesizliklerden de bahseden kitap, "çalıştığımız şeylerin arka planındaki sosyal ilişkiler nedir ve nasıl oluşmaktadır?" (Ling, 2014, s. 39) sorusunu sorarak bu süreçlerdeki ilişkiselliğin, karşılıklı faillığın ve ortak sorumluluğun altını çizmektedir. Yazar bu kitabında ilişkiselliği, dominasyon ve güç ilişkilerini ortaya çıkarmak için faydalı ve gerekli bir kavram olarak ele almaktadır.

Benzer şekilde Qin, 2016'da makale ve 2018'de kitap olarak yayınlanan *A Relational Theory of World Politics* başlıklı eserlerinde, Çin kültüründen doğan birtakım kavramlardan faydalanarak bireyci rasyonalizmi eleştirirken, ilişkiselliği net ve anlaşılır şekilde tanımlamaya çalışmaktadır. Yazar, Konfüçyüs geleneğinin *zhongyong* (anlam doktrini) diyalektiği üzerinden dünyayı anlayış biçiminden yola çıkarak, küresel siyasetin aslında bir ilişkiler bütünü olduğunu ve tek tek incelediğimiz özne ve nesnelere tamamının bir biçimde birbirleriyle bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Eserde, yukarıda tözcü yaklaşımlara referansla ele alınan rasyonalite kavramının, geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları tarafından Batıcı bir bireycilik üzerinden tanımlanmasına rağmen evrensel olma iddiasında olması eleştirilmektedir. 'Dünya siyasetinin ilişkisel bir kuramını' önerme iddiasında olan yazar, hem disiplini hem disiplinin incelediği dünya siyasetini değişken ilişkilerden oluşan bir süreç olarak ele almakta ve ilişkiler cinsinden tanımlanan süreçlerin ontolojik olarak diğer her şeyden önce geldiğini iddia etmektedir (Qin, 2016, s. 35-36). Kısaca özetlemek gerekirse, buna göre ilişkisel bir Uluslararası İlişkiler kuramında

temel analiz birimi ilişkilerdir; süreçler, bağlamlar, ilişki içindeki aktörler ve birbirine bağlılık (interconnectedness) ise en temel kavramlardır.

Emilian Kavalski de 2018 yılında yayınlanan *The Guanxi of Relational International Theory* başlıklı kitabında Qin'e benzer şekilde 'Uluslararası İlişkiler'in ilişkisel bir kuramını' bu sefer Çin kültürüne ait olan *guanxi* kavramını temel alarak geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kitap, yazarın 'Columbus sendromu' olarak adlandırdığı bir durumu açıklayarak başlamakta ve geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarını bu sendroma yakalanmış olmakta eleştirmektedir. Buna göre, tıpkı Columbus'un 'keşifleri' sırasında karşılaştığı ve kendi kafasındaki modellerle anlamlandıramadığı şeyleri yok sayması gibi, geleneksel kuramlar da kendi kavram ve modelleriyle açıklayamadıkları anlatı ve tecrübelerin ya farklılığını yok saymakta, ya da Uluslararası İlişkiler'in dışına atmaktadır (Kavalski, 2018, s. 2). Geleneksel kuramların bu sendromdan çıkamamasının sebebi ise, ayrılık ontolojilerini (ontologies of separation) bağlılığın (connectedness) önüne koymalarıdır. Bir diğer deyişle, geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları ilişkisel değil de tözcü bir ontolojiye dayandıkları için, Batı-dışı tecrübeleri görmez hale gelmektedirler. Halbuki Uluslararası İlişkiler disiplini ve kuramları ne Çin merkezli ne de Avrupa merkezli olabilir; aksine dünyadaki değerlerin, anlatıların, uygulama ve tecrübelerin birbirine karışmasından beslenmektedir.

Yazar, disiplinde sıklıkla referans noktası olarak alınan dikotomilerin, tez ve antitezlerin aksine, küresel siyasetin karşılıklı ve karmaşık küresel ilişkiler yoluyla oluşturulduğunu iddia etmektedir. Batı ötesi Uluslararası İlişkiler kuramsallaştırmasında (post-Western IR theorizing) ilişkisellik merkezi bir rol oynamaktadır. Yazar *guanxi* kavramının disiplinde sessiz bırakılan; hegemonya, şiddet, partiarka, emperyalizm ve ırkçılık ile mücadele etme girişimleri arasındaki dayanışmayı sağlamak noktasında çok faydalı olacağını iddia etmektedir. Tüm bu yaklaşımların anlaması gereken, disiplinde ontolojik ve epistemolojik olarak ilişkiselliğin eksik olmasının ve genellikle sabit birimleri olarak devletleri merkeze koyan atomist yaklaşımların dominant olmasının, Uluslararası İlişkiler'in teori ve pratiğindeki eşitsizlikleri körüklediğidir (Kavalski, 2018, ss. 9-10).

Shimizu (2021) ise yine bir Asya öğretisinden yola çıkarak, ilişkiselliği Budizm'e referansla ele almıştır. Yazar *Mahayana Budizm* öğretisinde öznenin yalnızca ilişkilerden ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu ilişkisellik spontandır ve knediliğindedir. Daha önceden belirlenmiş ve kendisine sabit roller atanmış failer tarafından inşa edilmiş değildir. Wendt'in sosyal inşacı Uluslararası İlişkiler kuramından farklı olarak, öznel ilişkileri inşa etmezler, aksine ilişkisellik önce gelir ve bildiğimiz haliyle özneli var eder (Shimizu, 2021, s. 32). Yazar bunu günlük hayattan bir örnekle şöyle anlatıyor:

Önümdeki yazı masası yalnızca ben örneğin bu makaleyi onun üzerinde yazdığmda bir yazı masasıdır. Yazı masası beni ve makaleyi birbirimize belli bir şekilde bağlar ve bu ilişkiselliktir. Bu ilişkiselliğin yani dolayısıyla yazı masasının olmadığı bir durumda ben yazar olmayacaktım ve bu makale de yazılmış olmayacaktı. Benzer şekilde, onu yazı masası olarak kullanacak bir insanın yokluğunda ve onun üzerinde bir makale yazmadığı durumda, bu masa bir yazı masası olmayacaktı (Shimizu, 2021, s. 32).

Yazarın burada anlatmak istediği özneler ve nesnelerin birbirine spontan bir ilişkisellelikle bağlı olduklarıdır. Örneğin aynı masayı üzerinde yazı yazmak için değil de bir fincan çay içmek için kullansaydık, bu onu bir çay masası yapardı (Shimizu, 2021). Biz masanın fonksiyonunu ve bir insanın onu ne şekilde kullanacağını önceden belirleyemeyiz. İşte buna benzer şekilde ilişkisellik sürekli değişim halindedir, süreçseldir ve bağlama bağlıdır. Budizmden esinlenen bu ilişkisellik yorumu, gerçekliğin devamlı değişen doğasına ve kısmen dilin merkezi rolüne yaptığı vurguyla post-yapısalcılığa benzese de, sürekli etik olanı arayışıyla ondan ayrılmaktadır. Fakat bu etik arayışı tüm ilişkiyel yaklaşımlar için geçerli değildir. Geleneksel Uluslararası İlişkiler'in meta-kuramsal tutumunu eleştiren birçok ilişkiyel çerçevenin konuyu ele alışı etik tartışmalarından bağımsız görünmektedir.

Bu noktaya kadar ele alınan Asya öğretilerinden esinlenen çalışmaların ötesinde, Uluslararası İlişkiler alanında ilişkisellik tartışmalarına en kapsamlı katkılardan birini Milja Kurki yapmıştır. Yazar, tözcü ve ilişkiyel Uluslararası İlişkiler yaklaşımları arasındaki ayrımı kuramsal fizikçi Lee Smolin'in evrenin ilişkiselliği yaklaşımından da etkilenerek ortaya koyduğu 'ilişkisel kozmoloji' kavramı ile yapmıştır. Bu yaklaşım, 'tözcü kozmoloji' olarak isimlendirdiği "rasyonel bilginin duyguları, bağlantıları, spirituelliği reddeden üstenci anlayışına" karşı çıkmakta ve bilimin ve bilginin kendisinin de aslında felsefi, ilişkiyel ve siyasi olabileceğini iddia etmektedir (Kurki, 2021, s. 9). Fizikte ilişkiyel dönüşüm, Newtoncu dilin 'objeler ve onların arkaplanları' iddialarını reddederken; aslında hiçbir şeyin kendini oluşturan ilişkiler olmadan bir anlam ifade etmediğini savunmaktadır. Bu süreçsel dünyada aslında ontolojik olarak hiçbir şey ilişkisellikten önce var olamaz. Bütün failer ve objeler temelde yalnızca süreçlerdir ve kendi başlarına var olmaları veya kendilerini oluşturan ilişkilerden bağımsız olarak düşünölmeleri imkansızdır (Kurki, 2021, s. 10). Aktörler kendilerini meydana getiren ilişki ağlarından bağımsız şekilde var olmazlar (Rajaram, 2017, s. 92). Bu bakımdan, ilişkiyel bir yaklaşımda her analiz nesnesi kendi bağlamı içinde, sosyal bir bütünüün parçası olarak anlam kazanmaktadır (Mohr, 2013, s. 101). Kurki'ye göre bu yaklaşım doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında bir köprü olma potansiyeline sahiptir. "çoklu ilişkisellikler" olarak adlandırdığı kavram, türlü kozmolojilerin bir arada olması ve birbirleriyle ilişki içinde olması durumu ile ilgilenmektedir.

4. Kuramlar, İlişkiler ve İlişkiselilik

"Uluslararası İlişkileri farklı şekilde yapmak" (*Doing IR Differently*) grubunun bir forumunda da tartışıldığı gibi, uluslararası ilişkileri farklı ve ilişkiyel bir şekilde çalışmak farklı bilme biçimlerini iyi ya da kötü olarak değerlendirmeyi değil, hepsini bir bütünüün parçası olarak görmeyi gerektirmektedir (Trowsell vd., 2021; Kurki, 2021). Amaç, farklı birimler, 'dünyalar' ve bilme biçimleri arasındaki önceden tanımlanmış keskin ayrımları ortadan kaldırmaktır. İlişkiselilik bu bakımdan 'Batı merkezli' olmakla eleştirilen Uluslararası İlişkiler disiplininde karşılaşmaya ve hatta kullanmaya alışık olduğumuz 'insan ve insan-dışı', 'kültür ve yaradılış', 'pozitivist ve post-pozitivist', 'eleştirel ve geleneksel', 'Batı ve diğerleri' gibi ikiliklerin ötesine geçmeyi amaçlamaktadır. En temelde, bu gibi kategorilere karşı çıkmaktadır.

Fakat ilişkisellik kavramının disiplin içindeki tartışmasının eleştirel yaklaşımlar arasında gerçekleşmesi de tesadüf gibi görünmemektedir. Zira dünya siyasetinin analizinde ilişkiisel bir yaklaşım benimsemek, pozitivist bir çok varsayımına eleştirel bir bakışı beraberinde getirmektedir. Ontolojik olarak inşacı ve eleştirel kuramlar ilişkisellik tartışmaları içinde liberalizm ve realizm gibi geleneksel kuramların bireyci ve atomist anlayışını eleştirmişlerdir. Buna göre liberal yaklaşımların uluslararası ilişkilerin aktörü olarak bireye ve realist yaklaşımların devlete yaptığı aşırı vurgu, küresel siyasetin karmaşık ve birbirine bağlı (*interconnected*) yapısını gözden kaçırmaktadır. Aksine, uluslararası ilişkiler çalışmalarının her biri otonom birimlerin değil ilişkilerin analiziyle başlamalıdır (Nordin vd., 2019). Buna göre, ilişkiisel yaklaşım basitçe Uluslararası İlişkiler kuramsallaştırmasının birimler arasındaki ilişkiselliğe odaklanması yoluyla ortaya çıkabilmektedir.

Epistemolojik olarak ise ilişkiisel bir yaklaşım dünyanın bilgisine ‘dışarıdan bir gözle’ erişilemeyeceğini çünkü hiçbir şeyin aslında ‘dışarıda’ olmadığını savunmaktadır (Kurki, 2020). Bilgi de diğer her şey gibi ilişkiiseldir ve ona erişmeye çalışan kimseden bağımsız olarak var olamaz. Başka bir deyişle, pozitivist dünyanın gerçeklerini dışarıdan gözlemleyerek açıklayabileceğimiz fikrine karşı çıkmaktadır. Trowsell vd. (2020) ise yine ilişkisellik kavramının epistemolojik olarak ne ifade edebileceğini tartışarak araştırmacı ve araştırılan şey arasındaki ilişkiselliğe dikkat çekmiştir. Yazarlar, araştırılan şeyin araştırmacıdan bağımsız olarak ele alınamayacağına dikkat çekmişlerdir.

Bu meta-kuramsal iddialar göz önüne alındığında, ilişkiselliğin her ne kadar disipline yerleşik ikilikler arasında köprü olmayı amaçlasa da, çoğunlukla eleştirel kuramlar tarafından savunuluyor olması ve geleneksel yaklaşımların eleştirisi üzerine bina ediliyor olması şartıtcı değildir. Dünya siyaseti analizlerinde ilişkilerin önemine ilk vurgunun sosyal inşacılık kuramında geldiğini söylemek yanlış olmaz. İnşacı kurama göre küresel siyaset sosyal ilişkiler içinde oluşturulmuştur ve bu yüzden de var olan her şey aslında karşılıklı-kurucu (*mutually constitutive*) sosyal aktörlerin davranışları ve ortak anlayış biçimlerinin sonucudur (Wendt, 1999). Wendt’in 1992 yılında yayınlanan “Anarchy is what states make of it” makalesi, devletler arası ilişkilerin yapısını tanımlamayı hedeflemekte ve dünya siyasetinde sosyal etkileşim süreçlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Fakat burada analiz ilişkilerden değil birimlerden başlatılmaktadır ve temel aktörler devletlerdir. Sosyal inşacılığa göre Uluslararası İlişkiler ilişkiisel süreçlerin bireyler ve devletler arasındaki öznelerarası pratikler yoluyla nasıl inşa edildiği ile ilgilenmesi gerektiğini savunmaktadır (Kurki, 2020, s. 132). Fakat buna göre, ontolojik olarak birimler hala ilişkilerden önce gelmektedir.

İlişkisellik ve ilişkiisel ontoloji tartışmalarının, post-yapısalcılık etrafında şekillenen kuramsal tartışmalarla gözle görülür kesişim noktaları olduğunu ifade etmekte fayda var. Post-yapısalcılık hem ontolojik tözcülüğe hem epistemolojik temelciliğe (*foundationalism*) önemli eleştiriler getirmektedir (Torfing, 1999). Katı pozitivist varsayımların ve geleneksel kuramların eleştirisi bir yana; kavramlar, kuramlar ve disiplinler arasındaki keskin sınırların yeniden düşünülmesi, disiplinde yer etmiş ikiliklerin sorgulanması, beraberinde gelen yapısöküm tartışmaları, ilişki

ağlarına ve bu ağların oluşum süreçlerine olan vurgu post-yapısalcılık ve post-modernizm tartışmalarının da merkezinde bulunmaktadır (Bkz. Peoples ve Vaughan-Williams, 2010). Post-yapısalcı yaklaşımlara göre kendi ve öteki arasındaki keskin ayrımın reddedilmesi ile özneler ve nesnelere arasındaki yoğun karşılıklı etkileşimin, bağımlılığın ve ilişkiselliğin tam anlaşılması mümkün olabilmektedir (Campbell ve Dillon, 1993). Sabit birimler ve 'çatışan kavramlar' arasındaki bu ikiliklerin yeniden üretilmesi ve kategorilere dayanan çalışmaların devam etmesi hem Uluslararası İlişkiler disiplini hem de dünya siyasetinde dahil edilme ve dışlama pratiklerinin daha çok yerleşmesi anlamına gelecektir (Walker, 1993, s. 18).

Sosyal inşacılık ve post-yapısalcılığa benzer şekilde, başka eleştirel yaklaşımlar da dünya siyasetinde ilişkilerin önemine farklı bakış açıları ve farklı vurgularla değinmiştir. Örneğin Eleştirel Kuram, sosyal bilimler ve daha özel olarak Uluslararası İlişkiler'deki evrenselci (*universalist*) anlayışı ve bu anlayışın özcü (*essentialist*) varsayımlarını eleştirmektedir (Campbell, 1998). Benzer şekilde Marksist kuram, üretim ilişkilerine ve sınıf ilişkilerine odaklanırken, atomist ve bireyci bir ontolojik bakışın küresel siyasette gördüğümüz her şeyin sosyal yapısal ilişkiler içinde oluştuğunu görmemize engel olduğunu iddia etmektedir (Rupert, 2006). Marksist kuramın temsilcileri atomist bakış açısının dünya siyasetindeki eşitsiz ilişki yapılarının görünür kılınmasına engel olduğunu iddia ederken, Feminist yaklaşımlar ise aynı ihmalin toplumsal cinsiyet temelli düzenin sosyal oluşumunu gözden kaçırmamıza sebep olduğunu tartışmaktadır. Bu eleştirilere göre, birimlerin veya aktörlerin verili özelliklere sahip oldukları ve varsayılan davranış biçimlerinin evrensel bir gerçekliği temsil ettiği iddiası sorunludur ve dünya siyasetinin ilişkiseliğini görmemizi engellemektedir.

Bütün bu yaklaşımların ortak yanı, geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarının belli başlı varsayımlarına eleştirel bir şekilde yaklaşmaları ve dünya siyasetinde ilişkilerin önemine vurgu yapmalarıdır. Fakat burada ele alındığı şekliyle bir ontolojik yaklaşım olarak ilişkiselliğin ve 'küresel Uluslararası İlişkiler'in (*Global IR*) en önde gelen savunucularının post-kolonyal yaklaşımlar olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır (Kurki, 2021, s. 5). Literatür incelendiğinde ilişkisellik üzerine olan tartışmaların büyük çoğunluğunun post-kolonyalizm, Batı-ötesi kuramsallaştırma, Kuzey-Güney ilişkileri alanlarıyla kesiştiği görülmektedir. Feminist kuram veya toplumsal cinsiyet çalışmaları araştırmacıları ise Uluslararası İlişkiler disiplininde ilişkisellik kavramına aynı yoğunlukta olmasa da değinen bir diğer yaklaşım olmuştur. Örneğin çalışmaları bu iki kuramdan da etkilenen yazarlar Agathangelou ve Ling (2009) ikilikleri aşmak üzerine yaptıkları tartışmada, kendi (*self*) ve ötekini (*other*) ilişkiseli olarak birbirine bağlı olduğunu ve bu ilişkiselliğin sosyal dünyanın temelini oluşturduğunu iddia etmektedirler. Olgular ve kavramları öznelerarası ilişkiler olarak anlayıp kavramsallaştırma, 'ben' ve 'öteki' arasında keskin bir ayrım olduğu fikrini de minimize etmektedir.

Post-kolonyal yaklaşımlar ise 'Batı-dışı' dünyanın çoklu ve ilişkiseli yapısını ve Uluslararası İlişkiler'de diğer özne ve nesnelere nasıl ilişki içinde olduğumuzu yeniden düşünmemiz gerektiğini savunmaktadır (Quejazu, 2016). Geleneksel kuramların tözcü anlatıları, küresel siyasetin ilişkiseli yapısını gizlemekte, görünmez kılmaktadır (Kurki, 2021, s. 4). Aksine, disipline yerleşik

ikilikler üzerinden dünya siyasetini açıklamak yerine, 'güçlü' ve 'zayıf'ın karşılıklı-kuruculuğunu görmek için sosyal dünyanın ayrı ayrı ve çatışan birimlerden değil ilişkilerden oluştuğu varsayımını benimsemek gerekmektedir (Barkawi ve Laffey, 2006, s. 349). Post-kolonyal yaklaşımlara göre tözcü ve atomist bakış açıları dünya siyasetinde failliği anlamakta ve tanımlamakta da bu sebeplerle yetersiz kalmaktadırlar. Bu literatürde vurgu yapılan diğer bir konu ise dünya siyasetinde faillik tartışması olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi ilişkisellik fail-yapı ikilemine bir çözüm olup olamayacağı bağlamında tartışılmış ve bir orta yol olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ilişkiyel yaklaşımlara göre siyasette faillik klasik kuramların iddia ettiklerinden daha dağıtılmış durumdadır. Bu bakış açısı, geleneksel kuramları faillik tartışmalarında devlet merkezli olmakla eleştirilmenin ötesine gitmiştir. Örneğin, insan ve insan-dışı varlıkların arasındaki tüm ilişkiler siyasetin konusu olduğuna göre, bu siyasetin failleri basitçe yalnızca devletler olmadığını gibi elitler veya toplum da olamaz. Bu yüzden de yalnızca birimlere odaklanan veya failliği tek taraflı ele alan yaklaşımlar, dünya siyasetinin ilişkiyel yapısını ve sorumluluğun birçok aktör tarafından paylaşıldığını göremez olmaktadır.

İlişkisellik tartışmaları felsefe ve sosyolojiden faydalanarak Uluslararası İlişkiler disiplini içinde yeni bir tartışma alanı açmış ve kuramsal ve meta-kuramsal iddialar bakımından var olan bakış açılarını genişletmiştir. Fakat ilişkisellik kavramı ve disiplindeki ele alınış biçimi eleştiriden muaf da kalmamıştır. Bir sonraki bölüm hem ilişkiselliğe getirilmiş olan eleştirileri ele almakta hem yeni tartışma alanları açmayı amaçlamaktadır.

5. İlişkiselliğe Eleştirel Bir Bakış

İlişkisellik sosyal ve toplumsal olanın analizine önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahip bir kavram olsa da, özellikle Uluslararası İlişkiler literatüründeki ilişkisellik tartışmalarına eleştirel bir gözle bakmak mümkündür. Burada kavrama ve literatürde ele alınış biçimine birbiriyle bağlantılı birkaç temel eleştiri getirilecek ve ilerlemek için birtakım çözüm önerileri sunulurak daha fazla tartışma için alan açılacaktır.

İlk olarak, yukarıda da bahsedildiği gibi ilişkilere yapılan vurgu Uluslararası İlişkiler disiplini içinde yeni değildir ve bu sebeple ilişkiselliğin disipline ne kadar katkı veya yenilik getirdiği bir sorgulama konusu olmaktadır. Dünya siyasetine etki eden veya onu şekillendiren ilişkilerin analizi adından da anlaşılacağı gibi Uluslararası İlişkiler'in en temel meselelerinden biridir. Her ne kadar geleneksel kuramlar olarak ele alınan realizmler ve liberalizmler birtakım birimleri ve onların davranışlarını disiplinin ana konusu olarak sunmuşsa da; inşacılık yaklaşımları sosyal ontolojinin dolayısıyla değişimin, karşılıklı etkileşimlerin ve süreçlerin altını güçlü bir şekilde çizerek özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren disipline dönüştürücü bir etkiye sebep olmuştur. Burada Fierke'nin (2007) tanımından yola çıkarak konvansiyonel ve eleştirel inşacılık yaklaşımları arasındaki farka da değinmek gerekmektedir. Bu yaklaşımların ikisi de sosyal ontolojiye bağlıyken, konvansiyonel inşacılık eleştireller tarafından hala pozitivizmin varsayımlarından soyutlanamamış olmakla eleştirilmektedir. Konvansiyonel inşacı olarak

kendisine referans verilen Wendt'in devletlerarası karşılıklı ilişkileri incelediği çalışmasına önceki bölümde değinilmişti. Orada da bahsedildiği gibi, Wendt dünya siyasetinin ilişkisel doğasından bahsetse de, ilişkileri ele alış biçimi ve dünya siyaseti içinde ilişkileri konumlandırış biçimi ilişkisellik yaklaşımından farklıdır. Diğer konvansiyonel inşacı yaklaşımlar ve tözcü kuramlar gibi Wendt'in inşacılığı da ontolojik olarak birimleri (söz konusu makalesinde *alter* ve *egoyu*) ilişkilerin önüne koymaktadır.

Fakat özellikle eleştirel inşacılık post-yapısalcılığa benzer biçimde öznelerarası ontolojinin önemine vurgu yapmakta ve birbirine bağlılığın (*interconnectedness*) ve birbirinin içine geçmiş ilişki ağlarının dünya siyasetini anlamadaki önemini vurgulamaktadır. Buna göre yapılar, failler, aktörler, çıkarlar ve kimlikler karşılıklı olarak inşa edilmiştir (Onuf, 1998). Öznelerarası normlar ve pratikler olmadığında bu birimler aynı şekilde var olmamaktadır. Fakat her ne kadar eleştirel inşacılık geleneksel kuramlarla birlikte konvansiyonel inşacılığı birimleri ve ilişkileri verili almakla eleştirse de (Weldes, 1996), öznelerarası ontolojiye yaptığı vurguyu ilişkisel ontoloji konusunda yapmamıştır. İlişkisel ontoloji ise 'önce özneler vardır ve sonra ilişkileri inşa ederler' varsayımının ötesine geçip, 'ilişkisel önce gelir ve birimleri, aktörleri, şeyleri inşa eder' iddiasını savunmaktadır. Bu bakımdan, inşacılıktan daha çok post-yapısalcı yaklaşımlarla yakınlık gösteren ve yoğunlukla post-kolonyal araştırmalar tarafından benimsenen ilişkisellik kavramı disiplinde yeni kuramsal ve meta-kuramsal tartışma ve araştırma alanları açmıştır demek yanlış olmayacaktır.

İkinci olarak, yukarıda da değinildiği gibi ilişkisel ontoloji Uluslararası İlişkilere yeni kavramsal, kuramsal ve ampirik analiz araçları sunarken, disiplinde uzun süredir var olan ikilikleri ve kategorileri de sorgulamayı amaçlamaktadır. Devlet, toplum, kültür, insan, çevre, aktörülük, siyasi faillik gibi 'araştırma nesnelere'nin değişmez olduğu düşünülen tanımlarını yeniden düşündürmeyi hedeflemektedir. İnsanın analiz ettiği diğer alanlardan, yani insan-dışı her türlü alandan bağımsız ve izole olduğu fikrine karşı çıkarken, bu sayılanların hepsinin sabit ve verili olduğu varsayımını da eleştirmektedir. Bu yaklaşım literatürde birçok yeni araştırma alanını mümkün kılmış; örneğin insan-dışı faillik, süreç izleme analizi, kimliğin inşasının analizi gibi konularda ufuk açıcı tartışma alanları ortaya çıkarmıştır.

Fakat Uluslararası İlişkiler'in geleneksel kuramlarını Batılı/Modern ve atomist bir ontolojiye sahip olmakla eleştiren ilişkisel yaklaşımlar, ilişkiselliği akademik tartışma içinde konumlandırmaya çabalarken, Querejazu'nun (2021, s. 3) da "kaçınılmaz tuzak" olarak değindiği, ilişkiselliği ilişkileri 'şeyleştirilen' (*reification*) ve onları sabit ve önceden tanımlı birer birim haline getiren şekillerde tanımlama hatasına düşebilmektedirler. Bu tabii ki ilişkisel ontolojinin kendi eleştirdiği 'hataya' kendisinin de düşmesi riskini barındırmaktadır. İlişkisel olanın tanımlama ve araştırma aşamasında bilinçli veya bilinçsiz olarak tekrar analiz edilecek bir 'şey' veya 'birim' haline dönüşürmesi aslında oldukça "kaygan bir zemin"dir (Trowsell vd., 2020). Bir kavramın veya olgunun "-lik ve -izm"ler (*relationality* veya *relationalism*) olarak ele alınması çoğunlukla benzer sorunları beraberinde getirmektedir (Querejazu, 2021, s. 6). Böyle olduğunda ilişkisellik sürekli

devam eden ve dönüşen bir süreç olarak görülmekten çıkıp, kendi başına sabit bir tanımı olan ve halihazırda olup bitmiş bir birim gibi ele alınabilmektedir.

Benzer sorunların kendini bir düşünce okulu, kuram veya kavram olarak net ve dışlayıcı şekilde tanımlamama iddiasında olan başka yaklaşımlar için de var olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Kuram, kavram ve yaklaşımların etrafındaki net tanımlanmış sınırları reddeden bakış açılarının, özellikle sözkonusu ampirik analizler olunca ortaya koydukları tanımlar, kavramsallaştırmalar ve kullanıkları yöntemler konusunda bir muğlaklık yaşamaları kaçınılmaz olmasa da zorlayıcı görünmektedir. Dolayısıyla, şeyleşme riskinin önüne geçmek için atılması gereken öncelikli adımlardan biri, ilişkiselliğin ne olduğunu tanımlama girişimlerinin ötesine geçerek, aynı anda var olan karmaşık ilişkiselliklerin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğinin analizini yapmaya başlamak olabilir. Bu da süreklilik arz eden ve devamlı dönüşen karşılıklı kurucu süreçlerin nasıl 'gerçeklik' olarak ele alınan 'şeyleri' veya her türden 'analiz nesnesini' oluşturduğuna odaklanmayı gerektirir. Bu öneri, ilişkiselliğe yöneltilebilecek yöneme dair eleştiri ile de yakından ilgilidir.

Son olarak, ilişkiselliğin kuramsal seviyede tanımlanması fakat uygulamada ilişki bir analiz nasıl görüneceğine dair somut bir yol ortaya koyulmamış olması hem yukarıda belirtildiği gibi şeyleşme riskini beraberinde getirmekte, hem de ilişki analiz yapmanın önünde engel oluşturabilmekte veya meta-kuramsal varsayımlarla tutarsız yöntemlere başvurulmasına sebebiyet verebilmektedir. İlişki ontolojinin ilgili iddia ve varsayımlarını hatırlamak gerekirse; bu yaklaşım ilişkilerin birimlerden önce geldiğini iddia etmekte, 'analiz düzeyleri' veya disiplinler arasındaki belirgin sınırları reddetmekte, kategorileri ve ikililikleri sorgulamakta, pozitivist bilme ve araştırma yöntemlerini reddetmektedir. Başka bir deyişle, her özne, nesne, ilişki biçimi, süreç, disiplinin 'sınırlarını' aşarak ilişkiselliğin konusu olabilmektedir. Peki her şey Uluslararası İlişkiler'in konusu olacaksa, bunları analiz etmek nasıl mümkün olacak? İlişkiselliği tanımlama ve anlama hedefinde olan çalışmaların sözkonusu yöneme ve analize geldiğinde 'nasıl?' sorusunun cevabını net bir şekilde vermediği görülmektedir ki bu da ilişki ontolojinin post-yapısalcılığa benzer şekilde 'yeni sınırlar inşa etmeme iddiasıyla uyumlu görünmektedir.

Kurki'ye göre (2021) ilişki analizinin kriteri "esneyebilmek, dünyayı algılayış ve kavramsallaştırış biçimlerimizden ayrılmak ve kendimizi yeni dünyaya doğru salıvermektir." Tucker (2018, s. 227) ise benzer şekilde ilişkiselliği "bağlantıları ve karşılıklı bağlılığı vurgulayan bir araştırma duyarlılığı" olarak tanımlamaktadır. Jackson ve Nixon (1999, s. 301) ise tözcü yaklaşımlar karşısına 'süreçsel ilişkiselliği' koyarken bunu basitçe "mantıksal sıralamada sosyal etkileşimin kendisini birimlerin harekete geçişinden önceye koymak" olarak ifade etmektedir. Bu tanımlamaların analizlere yol göstermek açısından ne ifade ettiğini somutlaştırmak ise oldukça güç görünmektedir. Sözkonusu bir vakayı belli bir yöntemle ilişkisellik perspektifinden anlamak olduğunda ise araştırmacılar yine başta eleştirilen birimler ve kategorilerle çalışmak durumunda kalabilmektedirler. Querenjazu (2016, s. 6), Agathangelou ve Ling'in (2004) dahi alana yenilikçi bakış açıları getirme konusundaki önemli katkılarına rağmen bu tuzaktan kaçamadığını iddia etmektedir. Benzer şekilde Pan (2018) ilişki ontolojide önemli olanın ilişki içindeki birimler

olduğunu reddetmeyen analizinde, sabit öğelere odaklanma sonucundan kaçmamaktadır. Bu da yine ilişkileri şeyleştirme riskini beraberinde getirmektedir. Qin (2018) de diplomasiyi ilişkisel bir pratik olarak kavramsallaştırmayı hedefleyen çalışmasında pratiklerin, süreçlerin ve ilişkilerin diplomasi için öneminden bahsetmiştir. Yazar, dışişleri bakanlıklarını diplomasinin “esas aktörleri” (*pivotal relator*) olarak tanımlamıştır ve bu kurumların “diğerleriyle ilişkilerine göre yargılarda bulunduğunu ve kararlar verdiğini” iddia etmiştir (Qin, 2018, ss. 168-9). Hatta yazar bakanlıkların rasyonel aktörler oldukları varsayımını kabul etmiş, ancak “rasyonelliğin ilişkisellik açısından tanımlandığını” iddia etmiştir.

İlişkiseliliğin vaka incelemelerde bir analiz çerçevesi olarak uygulandığı Shimizu'nun (2021) makalesini de bir örnek olarak ele almakta fayda var. Yazar ilk vaka olarak Okinawa'daki Amerikan üssü tartışmalarını Japonya-ABD diplomatik ilişkileri ve toplumun tepkisi açısından incelemiştir fakat analizinde karşılıklı etkileşim halinde olan Okinawa halkı, Japon hükümeti, Japon siyasetçi Akihito gibi birçok birimin pozisyonuna dikkat çekmektedir. Her ne kadar geçmiş ilişkilere ve ilişkilerin inşa sürecine kısaca değinse de, analiz bu aktörlerin ilişki biçimlerini verili olarak ele almaktadır. Diğer vaka olan Nazilerin Danimarka'yı işgali incelemesinde Shimizu (2021, ss. 39-40) Danimarka ordusunun işgale tepkisizliğini ele alırken, ordunun gücünün yetersizliği sebebiyle harekete geçmediğini ve bunun geleneksel Uluslararası Kuramları'nın temel iddiası olan egemenlik kavramıyla açıklanamayacağını, ancak ilişkisellik bağlamında anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Halbuki yazarın ordunun muhtemel sonuçları hesaplayarak karar aldığı iddiası, rasyonalist bir argümandır. Son vaka olarak yine II. Dünya Savaşı sırasında Japonya ve Güney Kore arasındaki seks köleliği sorunu hakkındaki diplomatik ilişkileri inceleyen çalışma, burada da ilişkiyel bir çerçeve olarak Mahayana Budizmin kurbanların özür talebini yerine getirecek bir telafi sistemi olarak uygulanmamasını sorunsallaştırmaktadır. Yazar bütün örneklerde ilişkileri incelemektedir fakat bir analiz perspektifi olarak ilişkiselliğin bu incelemelere olan katma değeri tam olarak anlaşılammaktadır. Sözkonusu ilişkiselliğin ne olduğunun ve nasıl tanımlandığının ötesine geçip, bir olguyu veya vakayı analiz etmek olduğunda, bunu ilişkileri bir analiz birimi olarak somutlaştırmadan ya da birimlerin/aktörlerin davranışlarının altını çizmeden yapmak oldukça zor görünmektedir.

Kurki'ye göre (2021, s. 14) bu ve benzeri eleştiriler ilişkisellik kavramının temellerini iyi anlayamamış ve evrenselcilikte sıkışmış bakış açılarının sonucudur. Fakat var olan çalışmalar incelendiğinde, meta-kuramsal ve kuramsal seviyede tartışmaların ötesine geçip ‘bir analiz çerçevesi olarak ilişkisellik’ üzerine üretmeye yöneldiğinde, nasıl bir yöntem uygulanacağı konusundaki muğlaklığın da bir sonucu olarak, çoğu çalışmada ilişkilerin şeyleştirilmesi sorunu ortaya çıkmakta veya ilişkileri inceleyen diğer kuramların ötesine geçen bir analiz ortaya çıkmamaktadır. Ontolojik olarak ilişkilerin birimlerden önce var olduğu iddiasına rağmen, vaka incelemelerinde birimler bir biçimde tanımlanmadan ilişkilerin nereden başlatılarak analiz edileceği bir soru işareti olarak kalmaktadır. Bu alanda yapılacak çalışmaların “İlişkisel bir analizin yöntemi ne olmalıdır?” sorusundan yola çıkmaları bu sorunun çözümüne yönelik önemli bir adım olacaktır.

6. Sonuç

İlişkisel Uluslararası İlişkiler disipliniyle 1990'ların sonunda tanıştırılmış; kuramsal ve meta-kuramsal tartışmalar içinde kendine önemi giderek artan bir yer inşa etmeye başlamıştır. Bu çalışma, ilişkiselğin Uluslararası İlişkiler dışındaki tanımını ve iddialarını özetledikten sonra, disiplin içindeki yerine ve kullanımına odaklanmıştır. Buna göre ilişkisel yaklaşımlar Uluslararası İlişkiler kuramlarının ilişkileri ele alış biçimini birkaç temel bakımdan eleştirmektedir: (1) birimleri (örn. devlet, birey) ön plana çıkarıp arkaplanları (örn. çevre, maddi kaynaklar) ihmal etmek; (2) ilişkileri birimler arası etkileşimlere indirgemek (örn. uluslararası ilişkiler, ulusötesi ilişkiler); (3) uluslararası ilişkilerin temel öznelere insanlarla sınırlı tutmak ve insan-dışı faileri yoksaymak (Kurki, 2020, s. 17).

Bunun yerine ilişkisel birimlerin ve arkaplanların da ilişkilerden oluştuğunu, tüm bunlar arasında karmaşık bir ilişkisel ağ bulunduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda dünya siyasetinin faillerinin insanlarla ve sosyal aktörlerle sınırlı tutulamayacağını, insan-dışı öznelere de failiği olduğunu iddia etmektedirler. Bu 'post-humanist' yaklaşım insan-dışı failiğe odaklanırken insanın failiğinin ve sorumluluğunu hızlıca bir kenara bırakılması ve dolayısıyla aslında hala kolonyal projenin bir parçası olması üzerinden eleştirilmişse de (Chandler, 2015) ilişkiselğin disiplinde özellikle meta-kuramsal düzeyde yeni tartışma alanları açmış olması birçok araştırmacı tarafından olumlu karşılanmıştır.

Bu çalışma, ilişkiselği tanımlayıp temel eleştiri, iddia ve varsayımlarını ortaya koymakla kalmamış; kavrama ve disiplinindeki kullanımına birkaç eleştiri getirmiştir. İlk olarak, yukarıda da ele alındığı gibi, çeşitli şekillerde tanımlanmış olan 'ilişkilerin' dünya siyasetindeki önemi daha önce başka Uluslararası İlişkiler kuram ve kavramları tarafından da yapılmıştır. Hatta bunu bir adım öteye taşıyarak karşılıklı-kuruculuğun ve ilişkilerin inşa edildiği süreçlerin merkezi bir yer aldığı çalışmalar da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde giderek artarak disiplin içindeki etkisi artırmıştır. Fakat, bu çalışmanın burada vardığı sonuç, ilişkiselğin özellikle bir meta-kuramsal varsayım olarak, birimlerden önce ilişkilerin var olduğu iddiası ile, disiplinindeki kuram tartışmalarında yeni bir kapı açmış olduğudur.

Çalışma daha sonra Querejazu'nun 'şeyleştirme riski' olarak ele aldığı probleme değinmiş ve literatürdeki birçok çalışmanın ilişkileri tanımlayış ve ele alış şeklinin onu bir başka sabit birime çevirme riskinin var olduğu sonucuna varmıştır. Bununla bağlantılı olarak çalışmanın yönlendirdiği bir diğer eleştiri, literatürdeki çoğu çalışmanın betimleyici nitelikte olup ilişkiselğin *ne* olduğunu tartışıyor olduğu, fakat ilişkiselğin *nasıl* araştırılıp sunulacağı konusundaki çalışmaların yetersiz kaldığı sonucuna varmaktadır. Buna göre ilişkiselği vaka incelemesinde bir analiz çerçevesi olarak kullanan çalışmalar, ya meta-kuramsal olarak uyumsuz olan yöntemlere başvurmakta, ya da daha önceki kuramsal çalışmaların yaptığından farklı olmaksızın basitçe sabit veya dönüşen birimler arasındaki ilişkileri incelemeye devam etmektedir. Buradan ilk iki eleştiriye geri dönmek gerekirse, çalışmalar ya ilişkileri bir analiz düzeyi veya bir başka sabit birim

olarak ele alıp 'şeyleştirme' tuzağına düşmekte, ya da sosyal inşacılık yaklaşımlarının uzunca bir süredir üretegildiği analizlerden çok farklı bir sonuç ortaya koyamamaktadır.

Bu inceleme ve yorumlar ışığında makaleyi bitirmeden bu çalışmanın vardığı sonucu kısaca yinelemekte fayda var. İlişkisellik Uluslararası Disiplininde kuramsal ve meta-kuramsal düzeylerde yeni tartışmalar başlatarak disipline önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu katkılarıyla kendine disiplinin merkezi tartışmaları arasında hızlıca yer bulmaktadır. Fakat var olan çalışmaların ilişkisel bir yaklaşımla dünya siyasetini analiz etmekteki performanslarına bakıldığında; 'ilişkisel bir analiz çerçevesi olarak kullanımı' ve 'ne gibi yöntemler yardımıyla ilişkisel bir analiz yapılabileceği' soruları, üzerine daha fazla araştırma yapılması gereken alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Agathangelou, A. & L. H. M. Ling. (2004). The House of IR: The House of IR: From Family Power Politics to the Poisies of Worldism. *International Studies Review*, 6(4), 21-49. Doi: 10.1111/j.1521-9488.2004.00448.x
- Agathangelou, A. & L. H. M. Ling. (2009). *Transforming World Politics: From Empire to Multiple Worlds*. Londra: Routledge.
- Barkawi, T. & Laffey, M. (2006). The postcolonial moment in security studies, *Review of International Studies*, 32(2), 329-352. Doi: 10.1017/S026.021.0506007054
- Bigo, D. (2013). International Political Sociology. P. D. Williams (Ed.), *Security Studies: an introduction* içinde (ss. 120-134). Londra: Routledge.
- Bourdieu, P. & Wacquant L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Campbell, D., & Dillon, M. (Eds.). (1993). *The political subject of violence*. Manchester: Manchester University Press.
- Chandler, D. (2015). Post-political ontologies and the problems of anthropocentrism: A reply to Tsouvalis. *Global Discourse*, 1(2), 40-42. Doi: 10.1080/23269.995.2015.1011935.
- Dewey, J. & Bentley, A. (1949). *Knowing and the Known*. Boston: Beacon Press.
- Elias, N. (1970). *What is sociology?*. New York: Columbia University Press.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology*, 103(2), 281-317.
- Hobson, J. M. & Sajed, A. (2017). Navigating Beyond the Eurofetishist Frontier of Critical IR Theory: Exploring the Complex Landscapes of Non-Western Agency. *International Studies Review*, 19(4), 547-572. Doi: 10.1093/isr/vix013.
- Hobson, J. M. (2007). Is critical theory always for the white West and for Western imperialism? Beyond Westphalian towards a postracist critical IR. *Review of International Studies*, 33(S1), 91116. Doi: 10.1017/S026.021.0507007413.
- Hollis, M. & Smith, S. (1991). *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press.

- Jackson, P. T. & Nixon, D. H. (1999). Relations Before States: Substance, Process and the Study of World Politics. *European Journal of International Relations*, 5(3), 291-332. Doi: 10.1177/135.406.6199005003002.
- Kavalski, E. (2018). *The Guanxi of Relational International Theory*. Londra: Routledge.
- Keohane, R. O. (1988). International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly* 32(4), 379-96. Doi: 10.2307/2600589.
- Kurki, M. (2020). *International Relations in a Relational Universe*. Oxford: Oxford University Press.
- Kurki, M. (2021). Relational Revolution and Relationality in IR: New conversations. *Review of International Studies*. 1-16. Doi:10.1017/S026.021.0521000127.
- Kurki, M, & Wight, C. (2013). International Relations and Social Science. Dunne, T., Kurki, M., and Smith, S. (Ed). *International Relations Theories* içinde (14-35). Oxford: Oxford University Press.
- Ling, L. H. M. (2014). *The Dao of World Politics: Towards Post-Westphalian, Worldist International Relations*. Londra: Routledge.
- Luleci, C. & Sula, İ.E. (2016). Survival 'Beyond Positivism?' The Debate on Rationalism and Reflectivism in International Relations Theory. *Politikon: The IAPSS Journal of Political Science*, 30, 43-55. Doi: 10.22151/politikon.30.3.
- Mohr, J. W. (2013) Bourdieu's relational method in theory and practice: From fields and capitals to networks and institutions (and back again). F. Depelteau & C. Powell (Ed.), *Applying Relational Sociology: Networks, Relations, and Society* içinde (ss. 101-135). New York: Palgrave Macmillan.
- Neufeld, M. A. (1995). *The restructuring of International Relations theory*. New York: Cambridge University Press.
- Nordin, A. H. M. v.d. (2019). Towards global relational theorizing: A dialogue between Sinophone and Anglophone Scholarship on Relationalism. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(5), 570-581. Doi: 10.1080/09557.571.2019.1643978.
- Onuf, N. (1998). Constructivism: A User's Manual. V. Kubalkova, N. Onuf & P. Kowert (Ed.) *International Relations in a Constructed World* içinde (ss. 58-78). Londra: Routledge.
- Qin, Y. (2018). *A Relational Theory of World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Querejazu, A. (2016). Cosmopraxis: Relational methods for a pluriversal IR. *Review of International Studies*, 1-16. Doi: 10.1017/S026.021.0521000450.
- Pan, C. (2018). Toward a new relational ontology in global politics: China's rise as holographic transition. *International relations of the Asia-Pacific*, 18(3), 339-367. Doi: 10.1093/irap/lcy010.
- Peoples, C. & Vaughan-Williams, N. (2010). *Critical Security Studies: An Introduction*. Londra: Routledge.
- Rajaram, P. K. (2017). Sociology. X. Guillaume & P. Bilgin (Ed.), *Routledge Handbook of International Political Sociology* içinde (ss. 92-101). London: Routledge.
- Rupert, M. (2006). Marxism and Critical Theory. T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Shimizu, K. (2021). Buddhism and the Question of Relationality in International Relations. *Uluslararası İlişkiler*, 18(70), 29-44. Doi: 10.33458/uidergisi.954738.
- Smith, S. (1996). Positivism and Beyond. Smith S., Booth K. & Zalewski M. (Ed). *International Theory: Positivism and Beyond* içinde (ss. 11-44). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sula, İ.E. (2021). Bilim, Yöntem ve Kuram. Sarı, B. & Sula, İ.E. (Ed.) *Kuramsal Perspektiften Temel Uluslararası İlişkiler Kavramları* içinde (ss. 1-40). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Torring, J. (1999). *New theories of discourse: Laclau, Mouffe, and Zizek*. Oxford: Wiley Blackwell.

- Trownsell, T., Tickner, A. B., Querejazu Escobari, A., Reddekop, J., Shani, G., Shimizu, K., Behera, N., & Arian, A. (2021). Differing about Difference: Relational IR from around the World. *International Studies Perspectives*, 22(1) 25-64. Doi: 10.1093/isp/ekaa008.
- Tucker, K. (2018). Unraveling Coloniality in International Relations: Knowledge, Relationality, and Strategies for Engagement. *International Political Sociology*, 12(3), 215-232. Doi: 10.1093/ips/oly005.
- Uluocak, Ş. (2016). Tözcülük-İlişkiselik Dikotomisi Açısından İlişkisel Sosyolojik Modellerin Türkiye'de Sosyoloji Pratiği ve Düşünümselliği Açısından Olası Açılımları. *Sosyoloji Konferansları*, 53(2016-1), 101-153. Doi: 10.18368/IU/sk.65493.
- Walker, R. B. J. (1993). *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weldes, J. (1996). Constructing National Interest. *European Journal of International Relations*, 2(3), 275-318. Doi: 10.1177/135.406.6196002003001.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Relationality and Relational Ontology in the Discipline of IR

Çağla LÜLECİ-SULA*

The literature of International Relations Theories has engaged in the debate over what kind of relations between which actors are to be the primary focus of inquiry in order to understand and explain global politics. Some theories argue that studying the competitive power relations between states or nations has explanatory capacity, while others have suggested to include cooperative relations among non-state actors simultaneously. In addition to these, there are theories that emphasize the significance of relations of production or gender, relationships between East and West, or global North and South. Certain critical theories have also argued that to better comprehend and interpret world politics, the relations between knowledge and power need to be questioned first. While the importance attributed to relations varies among these theories, many conceptualize them as interactions between fixed units.

As an ontological claim, the understanding that relations come before units and that everything we examine as the material of world politics is actually a set of relations is a relatively new approach in International Relations. Although relationality was introduced to International Relations late compared to other disciplines, it is safe to say that in recent years, the literature on this concept has started to develop. Critical approaches, especially post-colonial theory, global International Relations approaches, and studies on global North-South relations, have presented relationality as a prescription for overcoming dichotomies that have long existed in the discipline, such as state-individual, structure-agent, East-West, subject-object.

After presenting an overview of the definition and claims of relationality outside of International Relations, this study focuses on its place and use within the discipline. According to relational approaches, there are several fundamental criticisms of how International Relations theories deal with relations: (1) they foreground units (e.g., states, individuals) and neglect contexts or backgrounds; (2) they reduce relations to inter-unit interactions; (3) they limit the primary agents of international relations to humans and overlook non-human actors (Kurki, 2020, p. 17). Instead, relationality argues that units and backgrounds are composed of relations, and there exists a complex network of relationality among all of them. It also contends that the actors in

---

* Dr. Öğr. Üyesi, TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: cagla.luleci@tedu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0534-8271

world politics cannot be limited to humans and social actors alone, but that non-human entities also have agency. While this “post-humanist” approach has been criticized for focusing on non-human agency at the expense of human agency and responsibility (Chandler, 2015), the fact that relationality has introduced new areas of discussion, especially at the meta-theoretical level, has been positively received by many researchers.

This study not only defines and presents basic criticisms, claims, and assumptions of relationality but also brings certain criticisms to the concept and its use within the discipline. First, the importance of relations in world politics has already been emphasized by other International Relations theories and concepts. Moreover, especially in the post-Cold War era, studies that place mutual constitution and the processes of constructing relations at the center have increasingly gained influence within the discipline. The study then addresses the problem that Querejazu calls ‘the risk of reification’ and concludes that many studies in the literature run the risk of turning relationships into another fixed unit in their definitions and approaches to relations. Another criticism is that most of the studies in the literature are descriptive in nature and discuss what relationality is, but they do not sufficiently address how relationality can be researched and presented. Accordingly, studies that use relationality as an analytical framework in case studies either resort to methods that are incompatible with meta-theoretical approaches or simply continue to examine relationships between fixed or changing units. Returning to the first two criticisms, studies either focus on relationships as an analytical level or another fixed unit, falling into the reification trap, or they do not produce significantly different results from the analyses that social constructionist approaches have been producing for a long time.

Relationality contributes significantly to the discipline of International Relations by initiating new debates at both theoretical and meta-theoretical levels. With its contributions, it quickly finds a place among the central debates of the discipline. However, when looking at the performance of existing studies in analyzing world politics with a relational approach, questions such as the ‘use of relationality as an analytical framework’ and ‘what methods to be used for a relational analysis’ emerge as areas that require further research.